

Status prawny osoby bliskiej pacjentowi

dr Radosław Galicki
Zakład Prawa Medycznego
i Deontologii Lekarskiej
Uniwersytet Medyczny
w Białymstoku

Osoba bliska a opiekun faktyczny – art. 3 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy o prawach pacjenta

- **opiekun faktyczny** – osoba sprawująca, bez obowiązku ustawowego, stałą opiekę nad pacjentem, który ze względu na wiek, stan zdrowia albo stan psychiczny opieki takiej wymaga
- **osoba bliska** – małżonek, krewny do drugiego stopnia lub powinowaty do drugiego stopnia w linii prostej, przedstawiciel ustawowy, osoba pozostająca we wspólnym pożyciu lub osoba wskazana przez pacjenta

Osoba bliska – orzecznictwo sądowe

- Wyrok WSA w Szczecinie z 27.03.2024 r., II SAB/Sz 3/24:
 - (...) art. 3 ust. 1 pkt 2 u.p.p. definiuje osobę bliską stanowiąc, że określenie to oznacza małżonka, krewnego do drugiego stopnia lub powinowatego do drugiego stopnia w linii prostej, przedstawiciela ustawowego, osobę pozostającą we wspólnym pożyciu lub osobę wskazaną przez pacjenta. Z unormowania tego wynika, że osoba bliska musi być wskazana przez pacjenta albo wykazać zależności, o których mowa powyżej. Zależności te to określone **więzy o charakterze formalnym** (tj. związek małżeński, pokrewieństwo do drugiego stopnia, powinowactwo do drugiego stopnia w linii prostej, przedstawicielstwo ustawowe) **jak i faktycznym** (wspólne pożycie).

Małżeństwo i rodzina – art. 18 Konstytucji RP

- **Małżeństwo** jako **związek kobiety i mężczyzny**, **rodzina**, **macierzyństwo** i **rodzicielstwo** znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.

Małżeństwo i rodzina – art. 1 KRiO

- **Małżeństwo** zostaje zawarte, gdy **mężczyzna i kobieta** jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wступują ze sobą w związek małżeński.
- **Małżeństwo** zostaje również zawarte, gdy **mężczyzna i kobieta** zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego.

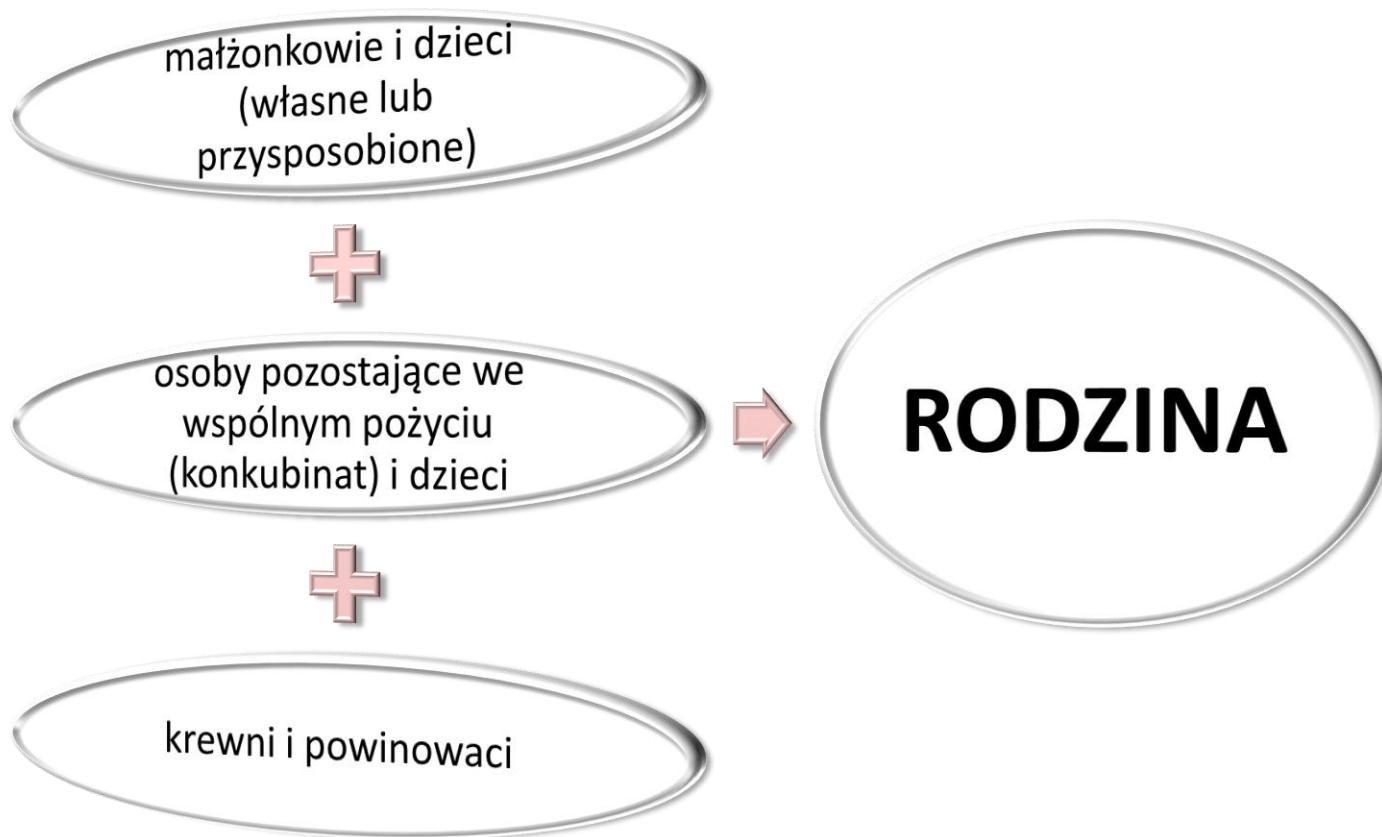
Małżeństwo i rodzina – art. 23 i art. 27 KRiO

- Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie.
- Są obowiązani do **wspólnego pożycia**, do **wzajemnej pomocy i wierności** oraz do **współdziałania dla dobra rodziny**, którą przez swój związek założyli.
- Oboje małżonkowie obowiązani są, każdy według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczyniać się do **zaspokajania potrzeb rodziny**, którą przez swój związek założyli. Zadośćuczynienie temu obowiązkowi może polegać także, w całości lub w części, na **osobistych staraniach o wychowanie dzieci** i na pracy we **wspólnym gospodarstwie domowym**.

Rodzina – art. 3 pkt 16 ustawy o świadczeniach rodzinnych

- **RODZINA:**
- **Członkowie rodziny:**
 - małżonkowie, rodzice dzieci, opiekun faktyczny dziecka oraz pozostające na utrzymaniu dzieci w wieku do ukończenia 25. roku życia, a także dziecko, które ukończyło 25. rok życia legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością przysługuje świadczenie pielęgnacyjne lub specjalny zasiłek opiekuńczy albo zasiłek dla opiekuna
- do członków rodziny nie zalicza się dziecka pozostającego pod opieką opiekuna prawnego, dziecka pozostającego w związku małżeńskim, a także pełnoletniego dziecka posiadającego własne dziecko

Członek rodziny a osoba bliska – relacje znaczeniowe

Przedstawiciel ustawowy jako osoba bliska – art. 98 § 1 KRiO

- **Rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską.**
- Jeżeli dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka.

Opiekun jako przedstawiciel ustawowy i osoba bliska – KRiO

- Sąd może powierzyć sprawowanie **pieczy zastępczej małżonkom** albo **osobie niepozostającej w związku małżeńskim**, którzy są **wstępnyymi** albo **rodzeństwem dziecka**. Sprawowanie pieczy zastępczej sąd może także powierzyć małżonkom albo osobie niepozostającej w związku małżeńskim, którzy **nie są wstępnyymi** albo **rodzeństwem dziecka**, jeżeli osoby te zostały wpisane do rejestru osób zakwalifikowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka albo pełnią już funkcję rodziny zastępczej zawodowej lub rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzących rodzinny dom dziecka.
- **Do sprawowania opieki stosuje się odpowiednio przepisy o władzy rodzicielskiej.**

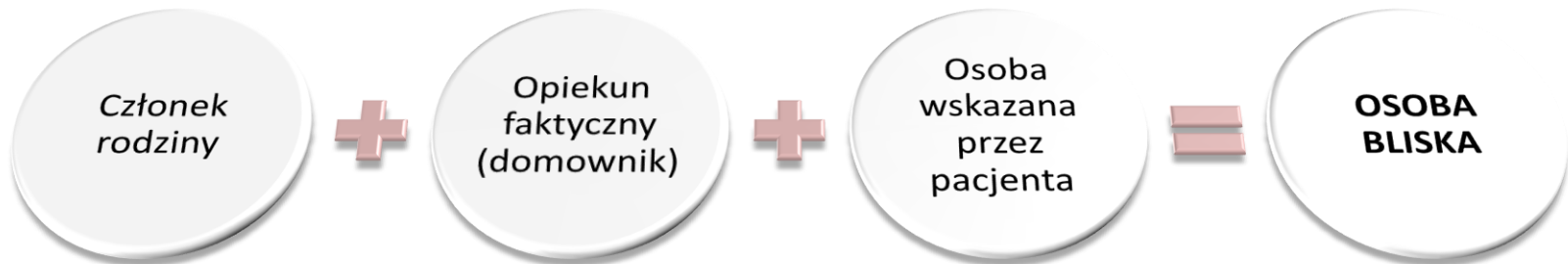
Opiekun jako przedstawiciel ustawowy i osoba bliska – KRiO

- W razie potrzeby ustanowienia opieki dla małoletniego umieszczonego w pieczy zastępczej, sąd powierza sprawowanie opieki, przede wszystkim:
 - w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej – **rodzicom zastępczym**,
 - w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinnym domu dziecka – **osobom prowadzącym rodzinny dom dziecka**,
 - w przypadku umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego – **osobom prowadzącym placówkę rodzinną placówkę opiekuńczo-wychowawczą**,
 - w przypadku umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej: socjalizacyjnej, specjalistyczno-terapeutycznej, interwencyjnej lub regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej – **osobom bliskim dziecka (krewni inni niż wstępni i rodzeństwo, powinowaci, osoby niespokrewnione we wspólnym gospodarstwie domowym)**

Osoba pozostająca we wspólnym pożyciu – orzecznictwo sądowe

- Uchwała SN(7) z 25.02.2016 r., I KZP 20/15, OSNKW 2016, nr 3, poz. 19:
 - Zawarty w art. 115 § 11 k.k. zwrot "**osoba pozostająca we wspólnym pożyciu**" określa osobę, która pozostaje z inną osobą **w takiej relacji faktycznej**, w której pomiędzy nimi **istnieją jednocześnie więzi duchowe (emocjonalne), fizyczne oraz gospodarcze (wspólne gospodarstwo domowe)**. Ustalenie istnienia takiej relacji, tj. "pozostawania we wspólnym pożyciu", jest możliwe także wtedy, gdy brak określonego rodzaju więzi jest obiektywnie usprawiedliwiony. **Odmienność płci osób pozostających w takiej relacji nie jest warunkiem uznania ich za pozostających we wspólnym pożyciu w rozumieniu art. 115 § 11 k.k.**

Członek rodziny a osoba bliska – relacje znaczeniowe

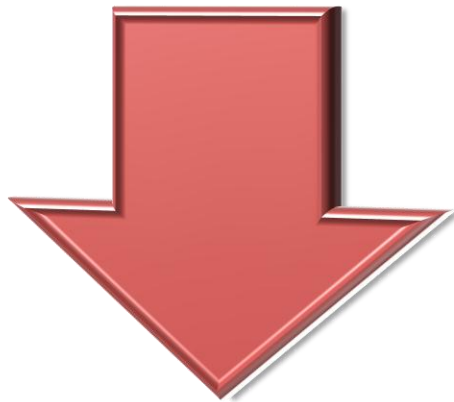
Domownik – orzecznictwo sądowe

- Wyrok NSA z 11.01.2017 r., I FSK 713/15:
 - "Domownikiem" w rozumieniu art. 139 o.p. może być także osoba przebywająca za zgodą adresatem w tym samym domu jednorodzinnym lub mieszkaniu (lokalu), **bez względu na to, czy prowadzi z adresatem wspólne gospodarstwo domowe**. W tym ujęciu "domownikiem" może być także lokator, sublokator adresata lub osoba, która opiekuje się domem, mieszkaniem (lokałem) podczas długotrwałej nieobecności adresata.
 - "Domownik" to osoba stale mieszkająca w jakimś domu, człowiek mieszkający z kimś razem, np. członek rodziny, współlokator, czy pracownik domowy.
- Wyrok WSA w Szczecinie z 4.10.2016 r., I SA/Sz 858/16:
 - Za domownika nie można uznać osoby, która przebywa w danym miejscu gościnnie, z wizytą i zobowiąże się oddać przesyłkę adresatowi.

Rodzina a wspólne gospodarstwo domowe – relacje znaczeniowe

Rodzina – członkowie
rodziny – kategoria prawno-
społeczna

Wspólne gospodarstwo
domowe – podmiot
gospodarki narodowej –
kategoria prawno-
ekonomiczna

Gospodarstwo domowe – orzecznictwo sądowe

- Wyrok SA w Katowicach z 14.02.2019 r., III AUa 1803/18:
 - **Pozostawanie we wspólnym gospodarstwie domowym** oznacza najogólniej rzecz ujmując **wieź gospodarczą i emocjonalną opartą na pokrewieństwie i tytule prawnym**. Ocena, czy osoba pozostaje we wspólnym gospodarstwie domowym zależy od okoliczności konkretnego przypadku, przy czym nawet fakt wspólnego zamieszkiwania nie może tu mieć decydującego znaczenia. Cechami charakterystycznymi dla prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego może być **udział i wzajemna ścisła współpraca w załatwianiu codziennych spraw związanych z prowadzeniem domu, niezarobkowanie i pozostawanie w związku z tym na całkowitym lub częściowym utrzymaniu osoby, z którą się gospodarstwo domowe prowadzi**, a wszystko to dodatkowo uzupełnione cechami stałości, które tego typu sytuację charakteryzują.

Pokrewieństwo a powinowactwo – art. 61⁷ i art. 61⁸ KRiO

- Krewnymi w linii prostej są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej.
- Krewnymi w linii bocznej są osoby, które pochodzą od wspólnego przodka, a nie są krewnymi w linii prostej.
- Stopień pokrewieństwa określa się według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo.
- Z małżeństwa wynika powinowactwo między małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka.
- Trwa ono mimo ustania małżeństwa.
- Linie i stopień powinowactwa określa się według linii i stopnia pokrewieństwa.

Pokrewieństwo a powinowactwo

pokrewieństwo

Więź biologiczna (genetyczna)

Więź prawno-rodzinna

Wspólny przodek

powinowactwo

Więź konsensualna (wynikająca z założenia rodziny biologicznej)

Więź prawno-rodzinna

Stosunek łączący małżonka (rodzica dziecka) z krewnymi drugiego małżonka (rodzica dziecka)

Stopnie pokrewieństwa

Nazwy stopni pokrewieństwa pełnego		Nazwy stopni pokrewieństwa niepełnego	Nazwy stopni powinowactwa rodzinnego		
Stopień pokrewieństwa pełnego w linii prostej	Stopień pokrewieństwa pełnego w linii bocznej	Pokrewieństwo zastępcze	Nazwy wyrażające stosunki powinowactwa między małżonkami	Pierwszy stopień powinowactwa rodzinnego w linii prostej	Stopień powinowactwa rodzinnego w linii bocznej
Pierwszy stopień pokrewieństwa: 1) ojciec 2) matka 3) rodzice 4) syn 5) córka 6) dziecko	brak	1) macocha 2) ojczym 3) pasierb 4) pasierbica 5) pasierbi	1) żona 2) mąż 3) małżeństwo	1) ojciec męża, ojciec żony 2) matka męża, matka żony 3) rodzice męża lub rodzice żony 4) mąż córki 5) żona syna	brak
Drugi stopień pokrewieństwa: 1) dziadek 2) babka 3) dziadek i babka 4) wnuk 5) wnuczka 6) wnuk i wnuczka	Drugi stopień pokrewieństwa w linii bocznej: 1) brat 2) siostra 3) rodzeństwo				Drugi stopień powinowactwa rodzinnego w linii bocznej: 1) nazwy rodzeństwa współmałżonka – brat męża, siostra męża, brat żony, siostra żony 2) nazwy współmałżonka rodzeństwa – żona brata, mąż siostry
Trzeci stopień pokrewieństwa: 1) pradiadek 2) prababka 3) pradiadek i prababka 4) prawnuk, prawnuczka 5) prawnuki	Trzeci stopień pokrewieństwa w linii bocznej: 1) brat ojca 2) brat matki 3) siostra matki lub ojca 4) syn brata w stosunku do stryja 5) córka brata w stosunku do stryja 6) syn brata w stosunku do siostry ojca 7) córka brata w stosunku do siostry ojca 8) syn siostry 9) córka siostry				Trzeci stopień powinowactwa rodzinnego w linii bocznej: 1) żona brata ojca 2) żona brata matki mąż siostry matki lub siostry ojca
Czwarty stopień pokrewieństwa: 1) prapradziadek praprababka 2) praprawnuk praprawnuczka	Czwarty stopień pokrewieństwa w linii bocznej: 1) syn brata ojca 2) córka brata ojca 3) syn brata matki 4) córka brata matki 5) syn siostry ojca lub siostry matki 6) córka siostry ojca lub siostry matki				brak

https://pssekrakow.pl/files/ekshumacja/Zal_nr_1_-_stopnie_pokrewienstwa.pdf

Wstępny a zstępny jako krewny

WSTĘPNY

- Każdy kolejny przodek tej samej, jednej osoby
- Krewny linii prostej
- Antenat/ascendent

ZSTĘPNY

- Każdy kolejny potomek tej samej, jednej osoby
- Krewny w linii prostej
- Descendent

Krewny do drugiego stopnia jako osoba bliska pacjentowi

PACJENT

***Wstępni 1 stopnia
w linii prostej***

***Wstępni 2 stopnia
w linii prostej***

OJCIEC

MATKA

DZIADEK

BABCIA

Krewny do drugiego stopnia jako osoba bliska pacjentowi

PACJENT

**Zstępni 1 stopnia
w linii prostej**

**Zstępni 2 stopnia
w linii prostej**

SYN

CÓRKA

WNUK

WNUCZKA

Krewny do drugiego stopnia jako
osoba bliska pacjentowi

PACJENT

Krewni 2 stopnia w linii bocznej

BRAT

SIOSTRA

Powinowaty do drugiego stopnia w linii prostej jako osoba bliska pacjentowi

PACJENT

Powinowaci 1 stopnia w linii prostej

MAŻ

ŻONA

Powinowaci 2 stopnia w linii prostej

OJCIEC
MAŁŻONKA

MATKA
MAŁŻONKA

MAŻ CÓRKI

ŻONA SYNA

Uprawnienia osoby bliskiej zgodnie z ustawą o prawach pacjenta

- **PRZEDSTAWICIEL USTAWOWY / OPIEKUN FAKTYCZNY:**

- prawo do uzyskania od osoby wykonującej zawód medyczny przystępnej informacji o stanie zdrowia pacjenta, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych i leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu, w zakresie udzielanych przez tę osobę świadczeń zdrowotnych oraz zgodnie z posiadanymi przez nią uprawnieniami
- prawo do uzyskania od pielęgniarki, położnej przystępnej informacji o pielęgnacji pacjenta i zabiegach pielęgniarских
- prawo do dostatecznie wczesnej informacji o zamiarze odstąpienia przez lekarza od leczenia pacjenta i wskazania przez tego lekarza możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego u innego lekarza lub podmiotu udzielającego świadczeń zdrowotnych

Uprawnienia osoby bliskiej zgodnie z ustawą o prawach pacjenta

- **PRZEDSTAWICIEL USTAWOWY / OPIEKUN FAKTYCZNY:**
 - prawo zgłaszania osobom wykonującym zawód medyczny, Prezesowi Urzędu Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych lub podmiotowi odpowiedzialnemu za wprowadzenie produktu leczniczego do obrotu działania niepożądanego produktu leczniczego
 - prawo do wyrażenia zgody na przeprowadzenie badania lub udzielenie innych świadczeń zdrowotnych – w przypadku pacjenta małoletniego, całkowicie ubezwłasnowolnionego lub niezdolnego do świadomego wyrażenia zgody
 - prawo dostępu do dokumentacji medycznej pacjenta
 - prawo wniesienia sprzeciwu wobec opinii lub orzeczenia lekarza
 - prawo do wyrażenia zgody na ujawnienie tajemnicy medycznej

Uprawnienia osoby bliskiej zgodnie z ustawą o prawach pacjenta

- **OSOBA BLISKA W ROZUMIENIU USTAWY:**

- prawo do wyrażenia zgody na ujawnienie tajemnicy medycznej po śmierci pacjenta
- prawo do sprzeciwu wobec wyrażenia zgody przez inną osobę bliską na ujawnienie tajemnicy medycznej po śmierci pacjenta (*w przypadku sporu między osobami bliskimi o ujawnienie tajemnicy lub o zakres jej ujawnienia, zgodę na ujawnienie tajemnicy wyraża sąd, w postępowaniu nieprocesowym na wniosek osoby bliskiej lub osoby wykonującej zawód medyczny*)
- Prawo do obecności przy udzielaniu pacjentowi świadczeń zdrowotnych – na życzenie pacjenta (*osoba wykonująca zawód medyczny udzielająca świadczeń zdrowotnych pacjentowi może odmówić obecności osoby bliskiej przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych, w przypadku istnienia prawdopodobieństwa wystąpienia zagrożenia epidemicznego lub ze względu na bezpieczeństwo zdrowotne pacjenta*)

Uprawnienia osoby bliskiej zgodnie z ustawą o prawach pacjenta

- **OSOBA BLISKA W ROZUMIENIU USTAWY:**

- prawo dostępu do dokumentacji medycznej pacjenta
- prawo do sprzeciwu wobec udostępnienia innej osobie bliskiej dokumentacji medycznej pacjenta *(w przypadku sporu między osobami bliskimi o udostępnienie dokumentacji medycznej, zgodę na udostępnienie wyraża sąd, w postępowaniu nieprocesowym na wniosek osoby bliskiej lub osoby wykonującej zawód medyczny)*

Uprawnienia osoby bliskiej zgodnie z ustawą o prawach pacjenta

- W przypadku gdy pacjent za życia sprzeciwił się ujawnieniu tajemnicy medycznej, sąd, w postępowaniu nieprocesowym na wniosek osoby bliskiej, może wyrazić zgodę na ujawnienie tajemnicy i określić zakres jej ujawnienia, jeżeli jest to niezbędne:
 - w celu dochodzenia odszkodowania lub zadośćuczynienia, z tytułu śmierci pacjenta;
 - dla ochrony życia lub zdrowia osoby bliskiej.
- W przypadku wystąpienia przez osobę bliską do sądu z wnioskiem, sąd bada:
 - interes uczestników postępowania;
 - rzeczywistą więź osoby bliskiej ze zmarłym pacjentem;
 - wolę zmarłego pacjenta;
 - okoliczności wyrażenia sprzeciwu.

Uprawnienia osoby bliskiej zgodnie z ustawą o prawach pacjenta

- W przypadku gdy pacjent za życia sprzeciwił się udostępnieniu dokumentacji medycznej, sąd, w postępowaniu nieprocesowym na wniosek osoby bliskiej, może wyrazić zgodę na udostępnienie dokumentacji medycznej i określić zakres jej udostępnienia, jeżeli jest to niezbędne:
 - w celu dochodzenia odszkodowania lub zadośćuczynienia, z tytułu śmierci pacjenta;
 - dla ochrony życia lub zdrowia osoby bliskiej.
- W przypadku wystąpienia przez osobę bliską do sądu z wnioskiem, sąd bada:
 - interes uczestników postępowania;
 - rzeczywistą więź osoby bliskiej ze zmarłym pacjentem;
 - wolę zmarłego pacjenta;
 - okoliczności wyrażenia sprzeciwu.